

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ
СПАДЩИНИ А.С.МАКАРЕНКА**

В.М. Єрмаков
(Полтава)

У статті розглянуті погляди класика вітчизняної педагогіки А.С. Макаренка на педагогічну майстерність, розкриті основні якості особистості, вміння та навички, які повинен мати педагог-майстер.

Ключові слова: педагогічна майстерність, виховання, гуманізм, особистість.

В статье рассмотрены взгляды классика отечественной педагогики А.С. Макаренко на педагогическое мастерство, раскрыты основные качества личности, умения и навыки, которыми должен обладать педагог-мастер.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, воспитание, гуманизм, личность.

In the articles considered looks of classic of domestic pedagogics A.S. Makarenko on pedagogical trade, basic qualities of personality, ability and skills which a teacher-master must have are exposed.

Key words: pedagogical trade, education, humanism, personality.

Україна, прагнучи інтегруватися в європейський і світовий простір, визнає, що оновлення системи освіти відіграє вирішальну роль в інтелектуально-моральному розвитку суспільства. Стратегічні напрями реформування вітчизняної системи освіти відображено у важливих державних документах: Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), комплексній програмі «Вчитель», Концепції педагогічної освіти. У названих документах наголошується, що важливу роль у відродженні й розбудові національної системи освіти відіграють педагогічні кадри, тому головну увагу слід зосереджувати на підготовці нового покоління педагогічних працівників, здатних до впровадження нових, сучасних моделей навчання й виховання. Завдання педагогічної освіти полягає в тому, щоб забезпечити майбутньому вчителю можливість не лише оволодіти комплексом знань про специфічні особливості педагогічної діяльності, її методику й технологію, але й чітко уявляти закономірності становлення особистості, грамотно керувати процесом її підготовки до творчої діяльності.

І тут дуже важливо визначитися, що взяти за основу підготовки майбутнього вчителя. Саме собою, поміж інших встає й питання про професійну майстерність педагога, її ролі в процесі освіти, отже, і в житті всього суспільства. Щоб відповісти на ці запитання, звернемося до спадщини класика вітчизняної педагогіки А.С. Макаренка.

Антон Семенович вірив і шукав, як він говорив, всім своїм життям доказу віри в те, що свою педагогічну майстерність учитель може довести «до великого ступеня досконалості, майже до ступеня техніки». Цю віру в можливість вчителя Макаренко виразив у словах: «усякий учитель, що проробив більш-менш довго, – майстер, якщо він не ледар» [2 с. 241]. Він писав: «... я

працював 32 роки педагогом..., і старався розмірковувати над своєю педагогічною працею..., і у мене була деяка своя ... манера педагогічної праці. Ця манера прийшла до мене не від моїх талантів. Вона прийшла від необхідності, від характеру тієї справи, яку мені доручили» [1 с. 281].

У статті А. Макаренка «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду» педагогічна майстерність визначається як «дійсне знання виховного процесу...» [1 с. 234].

У статті «Про мій досвід» А. Макаренко пише: «Педагогічна майстерність – зовсім не проста справа... Майстерність вихователя не якоесь особливе мистецтво, яке вимагає таланту, але це спеціальність, якій треба вчити, як треба вчити лікаря його майстерності, як треба вчити музиканта..., можливо і потрібно розвивати зір... Це необхідно для вихователя. Треба вміти читати на людському обличчі, на обличчі дитини, і це читання може бути описане в спецкурсі... Педагогічна майстерність полягає і в постановці голосу вихователя, і в керуванні власним обличчям... Педагог не може не грати... Учню іноді треба продемонструвати муки душі, а для цього треба вміти грати... Я став дійсним майстром тільки тоді, коли навчався говорити «іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не відчує того, що потрібно. А у вихователя майстерність проявляється на кожному кроці..., треба вміти керувати своїм настроєм» [1 с. 262].

І нехай не думає вчитель, що його вихованці чогось не помітять, чогось не оцінять. Вражає дітей також життєрадісність педагога. Згадуючи труднощі на початку своєї роботи, Макаренко говорив, що велике значення мало те, що він завжди відчував себе напередодні перемоги. І Антон Семенович наполягав, щоб у вчителя було більше «мажору, і гумору, і посмішки, не якої-небудь нещирої посмішки, а просто привітної». «Я повинен бути, – говорив Макаренко, – таким членом колективу, що не тільки керував би колективом, але який також радував колектив. Я повинен бути етично виразним, тому я жодного разу не вийшов з не почищеними чоботами або без паска. Я теж повинен мати якийсь блиск, по можливості, звичайно. Я теж повинен бути таким же радісним, як колектив. Я ніколи не дозволяв собі мати сумну фізіономію, смутне обличчя. Навіть якщо в мене були неприємності, якщо я хворий, я повинен уміти не показувати всього цього перед дітьми» [2 с. 217]. Така вимога ставиться до всіх педагогічних працівників. «Доросла людина в дитячому колективі повинна вміти гальмувати, приховувати свої неприємності» [2 с. 218]. Гаряче протестував Макаренко проти того, що деякі педагоги, а також і батьки дозволяють собі таку «розкіш», щоб голос відображав їхній настрій. «Це зовсім неприпустимо, – говорив Антон Семенович. – Настрій у вас може бути яким завгодно, а голос у вас повинен бути теперішнім, гарним, твердим голосом» [1 с. 502]. І кожен педагог перед тим, як говорити з дітьми, повинен себе «підкрутити» так, щоб всі настрої зникли. Він зобов'язаний завжди мати «парад на обличчі».

Уміння володіти мімікою, стримувати свій настрій, уміння встати із-за столу, сісти, ходити, посміхатися — все це питання виховної техніки, питання майстерності, якому вчителі повинні вчитися один в одного. Навіть постановка голосу має значення, щоб уміти найбільш точно, переконливо, наказово виражати свої думки й почуття. Щирість, веселість, бадьорість педагога повинні поєднуватися з серйозністю, достоїнством й естетичною виразністю вчителя. Макаренко не допускав до уроку неохайно одягненого вчителя, тому в них і ввійшло у звичай ходити на роботу в кращому костюмі. Має велике значення навіть така дрібниця, як чиста носова хустка.

Якщо вчитель користується у своїх вихованців великим і заслуженим авторитетом, то це свідчить і про високі якості вчителя. Питання про те, як домогтися авторитету, на чому він заснований, є одним з дискусійних у педагогічній практиці. Багато хто думає, що з авторитетом треба народитися, інші вважають, що авторитет може бути штучно організований. Ця організація авторитету часто відбувається на помилкових засадах. Помилковим є авторитет, заснований на причіпках учителя до кожної дрібниці, на його жорстокості, на залякуванні дітей. І в наші дні усе ще зустрічаються вчителі, які намагаються якимись шляхами тероризувати учнів, і їм вдається іноді домогтися видимої дисципліни. Такі вчителі не мають, звичайно, ніякого авторитету, вони викликають відразу й до себе й до свого предмета. Іноді зустрічаються вчителі, які прагнуть завоювати авторитет добротою, але джерелами цієї доброти є не ідея гуманізму, а «героїзм» помірності, потакання. Звичайно, така нудна, сіренька, бездіяльна доброта не може стати привабливою для дітей, і такий учитель не буде для них авторитетний. А.С. Макаренко рішуче спростовував широко поширену думку, нібито діти можуть любити й цінувати тільки поблажливого й м'якого вчителя. «Ви можете бути з ними сухі до краю, вимогливі до причепливості, ви можете не помічати їх, якщо вони стирчать у вас під рукою, можете навіть байдуже ставитися до їхньої симпатії, але якщо ви блищите роботою, знанням, удачею, те спокійно не оглядайтеся: вони всі на вашому боці, і вони не видадуть... І навпаки, як би ви не були ласкаві... як би ви не були симпатичні в побуті й у відпочинку, якщо ваша справа супроводжується невдачами й провалами, якщо на кожному кроці видно, що ви своєї справи не знаєте, якщо все у вас закінчується браком або «пшиком», — ніколи ви нічого не заслужите, крім презирства, іноді поблажливого й іронічного, іноді гнівного й знищуюче ворожого, іноді настирливо шельмуючого» [3 с. 173].

А як часто серед вчителів зустрічаються ті, хто боїться простим товаришським ставленням до вихованців принизити свій авторитет і бажають будувати його на особистій непогрішності й безкарності. Макаренко розповідав, як один раз у поході щось не було зроблено. Він сильно розсердився: «5 годин арешту». Чує відповідь: «Є 5 годин арешту» —, і бачить, що винним виявився черговий педагог. «Мені навіть холодно трошки стало», — згадував Антон Семенович. Коли цей учитель прийшов у кабінет відбути своє покарання, Антону Семеновичу хотілося сказати «не треба», але, подумавши, він все-

таки сказав: «Добре, сідай...». Скінчився арешт, і вчитель вийшов на вулицю. Напружено чекав Антон Семенович, що буде. Раптом чує шум і гомеричний регіт. Хлопці качають учителя. За що? «За те, що сів під арешт і не сперечався». «Я ставлю питання так, – говорив Макаренко, – учительський авторитет ґрунтується на відповідальності в першу чергу», і треба створювати його самим, «користуючись для цього будь якими випадками життя». Несправедливі претензії вчителя, коли він заявляє директорові, який зробив йому зауваження при вихованцях, що директор підірвав його авторитет. Якщо навіть учитель уважає, що він не зовсім винний, говорив Макаренко, він повинен скористатися цим зауваженням для підняття свого авторитету. Він повинен, не соромлячись, сказати своїм учням: «Так, я помилився й за свою помилку відповідаю». Найбільший авторитет здобуде той учитель, який думає не про свої успіхи, а про досягнення всього колективу, що вкладає в роботу всю свою енергію, гарячу кров і все, що в ньому є цінного, віддає своїм учням.

Макаренко говорить про необхідність для вчителя знати життя й особливості характеру кожного вихованця, його прагнення, сумніви, слабкості, достоїнства. Він ретельно перераховує все, що повинен знати вихователь про свого вихованця. У якому стані знаходиться здоров'я вихованця, чи звертається він до лікаря, чи вдоволений допомогою лікаря; як ставиться вихованець до свого закладу (якщо байдуже або вороже – необхідно з'ясувати причини цього); які перспективи вихованця, яка їхня значимість; як ставиться він до підвищення своєї кваліфікації й свого морального й культурного рівня; як ставиться до своїх товаришів, з ким дружить, з ким ворогує, що читає і як, які таланти й здібності виявляє і які з них необхідно розвинути.

Ніяка справа не вимагає такої оперативності, як робота вчителя. Йому доводиться постійно проявляти ініціативу, спритність, відшукувати правильний підхід до кожного школяра, приймати рішення швидко й у той же час обдуманно, з огляду на почуття й настрої дітей. А ці почуття, настрої, характери різноманітні, тому різноманітні й засоби впливу, тонкі відтінки цих впливів. А найголовніше в тому, що кожна дитина – це безупинно зростаюча, мінлива людина. З огляду на особливості ситуації й особисті якості учня, уважав Макаренко, педагог кожного разу знаходить свій виховний прийом, що у більшій мірі, ніж інші, може змінити поведінку учня, тобто він повинен знайти кращий варіант, дати своє виправлення до загального методу, використовуючи колектив, обстановку, фактор часу тощо. Саме варіативність кожного прийому робить можливим застосування його й до тих учнів, які порушують дисципліну постійно, і до тих, хто робить це вперше, до хлопчиків і дівчаток, але в кожному конкретному випадку з розрахунком на конкретну дитину. Не можна той самий прийом застосовувати трафаретно, без пошуку творчих варіантів, виправлень, найбільш ефективних для даного учня. Тому й потрібне від учителя вміння орієнтування; це вміння, вимоглива любов до вихованців і більша щирість учителя створюють необхідний у його роботі педагогічний такт. Розвиток педагогічної майстерності вчителя йде по логіці: від наслідувального переносу прийомів до свого досвіду до творчого його переломлення, до варіативності й створення нових власних засобів дотику до особистості вихованця.

Отже, проаналізувавши діяльність А.С. Макаренка, можна виділити такі основні напрями формування педагогічної майстерності:

- розвиток вміння вчителя «читати за обличчям» вихованців, за їхніми жестами, внутрішнім станом, намірами тощо;
- формування вміння керувати своєю мімікою, поведінкою, жестами;
- формування мовної техніки, постановка голосу;
- розвиток емоційно-вольових якостей і комунікативних умінь;
- акторська підготовка, вміння грати в дитячому колективі, розігрувати педагогічний гнів, йти на педагогічно доцільний ризик;
- підготовка до подолання опору вихованців виховним впливам;
- психологічна підготовка, формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8-ми томах. – Т.4.– М., 1984.
2. Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8-ми томах. – Т.5.– М., 1985.
3. Макаренко А. С. Педагогическая поэма. – К., 1986.
4. Макаренко А.С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта: Избр. произв. В 3-х т. – Т.3. – К., 1985.
5. Павлова Л.Д. Педагогические воззрения А. С. Макаренко. – М., 1956.

УДК371.4:371.013:[796.071.4]

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ А.С.МАКАРЕНКА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

С.В.Кіприч
(Полтава)

У статті аналізуються погляди А.С.Макаренка на проблему становлення професійної майстерності педагога-вихователя. Зміст даної статті полягає у визначенні можливостей творчого використання педагогічних поглядів А.С.Макаренка в підготовці сучасного вчителя-вихователя, зокрема вчителя фізичної культури.

Ключові слова: особистість вчителя, погляди А.С.Макаренка, проблема становлення професійної майстерності педагога.

В статтє анализируются взгляды А.С.Макаренко на проблему становления профессионального мастерства педагога-воспитателя. Содержание данной статьи заключается в определении возможностей творческого использования педагогических взглядов А.С.Макаренко в подготовке современного учителя-воспитателя, в частности учителя физической культуры.